

ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT ÎN MEMORIA BĂCĂUANILOR
(COORDONATORI: PROF.DR. IOAN MITREA, PROF.DR.
ALEXANDRU ARTIMON), EDITURA CONEXIUNI, BACĂU, 2004, 270 p.

Anul acesta, inima românismului pulsează la Putna, acolo unde odihnește de cinci veacuri marele Ștefan al Moldovei. Comemorarea zilei de 2 iulie 1504 are menirea să demonstreze, în special celor care încearcă să ne depersonalizeze, că avem un trecut cu adevărat glorios, ce reprezintă temeiul menirii noastre istorice. A venit vremea ca, liberi pe gând și cuvânt, să ne eliberăm de fobiile pseudo-elitiste, ce ne-au complexat, în mod injustificat, în ultimii cincisprezece ani, și să (re)valorizăm tot ce este înălțător în moștenirea noastră istorică. Adevărata demnitate națională nu se dobândește schimonosind fețele ilustre ale trecutului, de dragul unor interioare de alcov, ci tocmai evidențiind acele **módele, caractere, și, de ce nu, genii creatoare**, care ne obligă să nu ne complacem în mediocritate. Iar Ștefan este un exemplu copleșitor! Pornind de la un asemenea deziderat, „urmașii urmașilor și urmașii urmașilor urmașilor săi băcăuani” s-au gândit să-l omagieze printr-un gest de profundă noblețe intelectuală: volumul comemorativ **Ștefan cel Mare și Sfânt în memoria băcăuanilor**, elaborat de Asociația culturală ce poartă numele ilustrului domn și realizat cu largul concurs al filialei județene a „Societății de Științe Istorice din România”. Editat în condiții grafice de excepție, volumul a văzut lumina tiparului datorită pasiunii și abnegației celor doi coordonatori, remarcabili truditori ai „Muzei Clio”: prof.dr. Ioan Mitrea și prof.dr. Alexandru Artimon.

Volumul transcede „memoria băcăuanilor” fiind, în fapt, o reflexie a „memoriei istorice colective” Aceasta pentru că, prin concepție, el a captat și opiniile unor mari personalități în domeniu: acad. Ștefan Ștefănescu și prof.univ.dr. Ștefan Olteanu (ambii de la București), precum și doi reprezentanți ai fostei cetăți de scaun a Moldovei – cercet.dr. Paraschiva-Victoria Batariuc și prof.univ.dr. Vasile M. Demciuc. Un triumphi spiritual visat, poate, și de Ștefan: București-Bacău-Suceava.

Tematica volumului este variată. Pentru a facilita lecturarea, aceasta ar putea fi structurată în trei compartimente:

1. Articole fundamentate pe tematici generale. Seria este deschisă de un excelent studiu al acad. Ștefan Ștefănescu, **Ștefan cel Mare – domn al Moldovei și al tuturor românilor** (p. 11-18), în care autorul reliefează veritabila politică **panromânească** a marelui Domn. Astfel, se subliniază că „dacă Țara Românească nu a intrat în stăpânirea turcilor în a doua jumătate a secolului al XV-lea aceasta se datorește în bună măsură rolului politic jucat de Ștefan cel Mare, cu toate că în mare parte domnia impuși de el pe tronul Munteniei au renunțat la luptă împotriva turcilor și în unele cazuri i-au însoțit pe

dușmani împotriva Moldovei” (p. 12). Cât despre politica sa ardeleană, se apelează la un sugestiv apel lansat de brașoveni: «Parcă ai fi fost ales și trimis de Dumnezeu pentru cârmuirea și apărarea Transilvaniei...» (p. 12). Prin faptele sale, răspândite de-a lungul unei jumătăți de veac, Ștefan s-a impus, cel puțin, ca un lider regional: „mândru, cu un pronunțat simț al demnității, dat de încrederea în el și supușii săi, Ștefan cel Mare a înfrunțat în cel mai înalt grad calitățile adevăratului șef de stat, care știe să impună respect” (p. 14).

Un alt oaspete de seamă al volumului este prof.univ.dr. Ștefan Olteanu, ce ne oferă interesante **Considerații privind raporturile Moldovei cu republicile italiene în vremea lui Ștefan cel Mare** (p. 19-28), în special cu Veneția ce cunoștea, atunci, „o strălucită epocă din trecutul ei medieval” (p. 21). Autorul evidențiază că „linia comună de interese și acțiune împotriva pericolului otoman a făcut ca între Moldova lui Ștefan cel Mare și senatul Veneției să se poarte o vie activitate diplomatică” (p. 21), ambele state punându-se „în slujba unei cauze generale europene” (p. 22). Dincolo de aspectele politico-diplomatice, sunt menționate și inedite prezențe din Peninsula italică: meșterii venețieni ce au contribuit la „renovarea” Cetății de Scaun, medicii venețieni ai lui Ștefan, bărbierul său genovez, dar și meșterul de arcuri (p. 26) și probabilul „om de litere” (p. 27), aceștia din urmă primiți, pentru locul de veci, în pământul Moldovei.

La aceeași tematică se încadrează și profesorii Tatiana Cruceanu și Didi Alistar ce abordează un subiect delicat: **Chilia – 1462: o ecuație cu mai multe necunoscute în raporturile tensionate Ștefan-Țepeș** (p. 91-100). În demersul lor, coautorii abordează surse clasice, dar și surse bibliografice de ultimă oră. Un loc special revine exercițiilor de logică istorică, scopul fiind evident: desprinderea unor concluzii cât mai pertinente. Prin urmare, concluzia finală este grăitoare: „atacul din 1462, asupra Chilie, a fost *cea mai mare greșeală politică a lui Ștefan*, din lunga sa domnie. Prea multă vreme în istoriografia noastră s-a impus «soluția de compromis» și trebuie să admitem, în sfârșit, că «omul politic» Ștefan putea să greșască. Recunoașterea erorii, chiar în cazul unei personalități de mare anvergură istorică precum Ștefan, se înscrie în spiritul dreptei judecăți istorice și nu știrbește cu nimic din măreția celui de la a cărui dispariție s-a scurs, iată, o jumătate de mileniu” (p. 100).

Dr. Paraschiva-Victoria Batariuc ne descrie, inclusiv cu ajutorul reproducerilor (p. 168-172), **Motive decorative pe cahle datând din timpul domniei lui Ștefan Cel Mare la Cetatea de Scaun a Sucevei** (p. 157-172). Autoarea întocmește o tipologie a cahlelor și fragmentelor de cahle la care adaugă, cum e și firesc, amănunte despre tehnologia de producere a acestora (p. 158). O însemnată parte a articolului este consacrată subiectelor reliefate de cahle: scene religioase (inclusiv catolice), scene inspirate de eposul cavaleresc sau viața la curte (p. 160), imagini inspirate de romanele cavalierești și de „lirica de curte”, dar și de motive decorative zoomorfe sau de inspirație heraldică (p. 162-163).

Având în vedere destinația acestor cahle, ni se pare interesantă concluzia din rândurile finale: sobele din Cetatea de Scaun reprezentau „variantea moldovenească a sobei gotice târzii în formă de turn de cetate” (p. 167).

Relații matrimoniale în timpul lui Ștefan cel Mare (p. 173-188), reprezintă subiectul abordat de prof. Maria Berceanu. De la început suntem puși în temă că „trăind într-o epocă în care căsătoria la nivelul claselor «de sus» avea importante implicații politice, domnul o va folosi (cel puțin la nivelul familiei sale) pentru a-și consolida propria poziție (și implicit a statului pe care-l conducea) în raport cu statele vecine” (p. 173), exemplificându-se cu amănuntele de rigoare, căsătoriile contractate de Ștefan cu Evdochia de Kiev, respectiv Maria de Mangop. În continuare, autoarea ne captează atenția cu interesante notații despre sistemul succesiunii la tron (p. 174-176) și bineînțeles, despre intensitatea vieții personale a marelui voievod (p. 183-185).

Considerații pline de substanță ne oferă și universitarul sucevean, prof.dr. Vasile M. Demciuc, **Moldova – „Această poartă a Creștinătății”** (p. 189-192), unde „epopeea apărării Moldovei” este considerată, și pe bună dreptate, chiar „epopeea apărării întregului Sud-Est European” (p. 189). Prezentând această mică țară drept „poartă a Creștinătății”, așa cum afirma însuși Ștefan, autorul evidențiază că „spada sa a fost și cruce” (p. 190), conchizând că „neobosita sa strădanie de a organiza rezistența în fața agresiunii semilunei otomane, curajul de a fi încercat și reușit să se ridice împotriva cuceritorului Constantinopolului bizantin, toate acestea fac din Ștefan cel Mare un **lider al Europei**” (p. 190).

Acest prim compartiment al volumului se încheie cu reflecțiile col.(r) Paul-Valerian Timofte, **Arta militară în vremea lui Ștefan cel Mare** (p. 193-200). Autorul întărește un adevăr cu valoare de paradigmă: „voievodul Moldovei ne apare ca un mare gânditor militar, un strateg și un tactician care supraveghea direct organizarea oastei și antrenarea ei în luptă” (p. 193). Aserțiunea este demonstrată prin analiza amănunțită a organizării oastei Moldovei (p. 193-195), dar și prin abordarea, până la detaliu, a „formelor de ducere a războiului” (p. 196), cu exemplificările de rigoare ce conduc la o concluzie deloc surprinzătoare: „specialistul militar este uimit și astăzi de armonia și unitatea campaniilor conduse de Ștefan cel Mare” (p. 197).

2. Studii cu o tematică particulară, ce reliefează locul și rolul ținuturilor băcăuane în vasta arie a înfăptuirilor lui Ștefan. Astfel, prof. Gheorghe Burlacu, ne oferă un consistent studiu, intitulat **Ștefan cel Mare – Borzeștii și Bacăul** (p. 29-72). După un expozeu al copilăriei lui Ștefan, petrecută la Borzești, urmează o documentată prezentare a rolului economic al localității și al zonelor învecinate, regrupate, în epocă, în „Ocolul domnesc Trotuș” (p. 33-37). Partea a doua a materialului ne prezintă, cu lux de amănunte o legătură indisolubilă: „Ștefan cel Mare și Bacăul” Aici, urbea moldavă, loç de popas „la vaduri de ape” (p. 38), dar și un important punct vamal pe „drumul moldovenesc” (p. 41), ne

apare ca martoră a unor momente cruciale din viața lui Ștefan: trecerea oștilor maghiare în drumul lor spre Baia, repetatele popasuri ale lui Ștefan (inclusiv înaintea bătăliei de la Vaslui) etc. În partea a treia a investigației sale, autorul se oprește pe îndelete asupra bătăliei de la Lunca Mare, „un Termopile al Moldovei” (p. 57). În sfârșit, partea a patra este consacrată „Realizărilor Ștefaniene”, cu un accent deosebit pe ridicarea bisericii domnești din Bacău (sfântită la 1 ianuarie 1491) și a bisericii de la Borzești (începută în 1493, încheiată în 1494).

La rândul său, prof. Corneliu Stoica ne oferă un summum de date și fapte despre **Valea Trotușului în timpul lui Ștefan cel Mare** (p. 73-90), zonă pe care autorul o include între „marile zone ale spiritualității medievale românești” (p. 73). Cititorul întâlnește o excelentă prezentare a habitatului în timpul lui Ștefan, în acest areal, descrierea fiind fericit completată de tabele cu satele atestate în timpul domniei marelui domn (p. 80-81). Acribia semnatarului studiului ne aduce la cunoștință că, atunci, gradul de urbanizare se ridica doar la 2,59% (numai două așezări urbane: Adjud și Trotuș), comparativ cu peste 97% pentru mediul rural (spațiu reunit după 1475 în „Domeniul Ocnei”, devenit domeniu domnesc). Parcurgerea rândurilor îți provoacă impresia că Ștefan este aieva, impresie sporită prin apelul la un citat din Al. Vlahuță: «Aici în valea liniștită și frumoasă toate-ți vorbesc de el. Legende, podul, numele satelor, hrisoavele răzeșilor, toate păstrează amintiri scumpe din zilele lui Ștefan» (p. 75).

Așa cum ne-a obișnuit, prof.dr. Alexandru Artimon ne oferă, într-un studiu de largă respirație, **Mărturiile istorico-arheologice privind orașele din sud-vestul Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare** (p. 101-156). Autorul începe cu un excurs în glorioasa domnie a lui Ștefan, în care ne întâlnim cu momente precum Baia (precedat de incursiunea oștilor lui Matei Corvin prin Trotuș, Bacău, Roman, Tg. Neamț, localități pe care maghiarii le-au incendiat), sau precizări menite să aducă mai multă claritate asupra momentului și locului capturării lui Petru Aron (p. 108). Ca un veritabil exeget al domeniului, autorul ne implică într-un vast istoric al Curții Domnești de la Bacău, cu amănunte inedite despre ctitorul ei, Alexandrel, considerat „un adevărat guvernator al părții de sud a Moldovei” (p. 121). În sprijinul consistenței de idei degajate de text, vine un remarcabil set de reproduceri alcătuit din: vederi de ansamblu sau parțiale (Curtea domnească), schițe de plan ale Casei domnești și a Turnului-locuință, imagini cu obiecte de ceramică (de uz casnic, ornamentală) ș.a. (p. 137-156).

Prof.dr. Ioan Mitrea se oprește asupra unui subiect ce reprezintă chiar tematica volumului omagial: **Ștefan cel Mare în memoria băcăuanilor** (p. 231-270). După un panoptic istoric și istoriografic al domniei lui Ștefan, autorul evidențiază că „principala manifestare din 1904” (când s-au împlinit 400 de ani de la moartea marelui domn), a avut loc pe meleaguri băcăuane, în Borzeștii natali ai lui Ștefan. Este evocat un ziarist local care, cu o efuziune firească, spunea: «satul Borzești a fost prefăcut într-un adevărat rai pământesc» (p. 239-240). În

continuare sunt menționate și alte acțiuni omagiale, în special după 1990, o atenție specială fiind acordată istoricului executării și amplasării monumentului ecvestru „Ștefan cel Mare și Sfânt” (vezi și iconografia, p. 258-270).

3. Materiale conexe, pline de încărcătură spirituală, ce evidențiază de ce Ștefan este o personalitate indisolubil legată de **ethos**-ul românesc. În acest sens, publicistul Cornel Galben ni-l prezintă pe **Ștefan cel Mare și Sfânt, între legendă și adevăr** (p. 201-210). Este un subiect palpitant, în care apelul la mitologie (vezi la p. 201 – lupoaica, lupii, ursul), face loc, ulterior, descrierii cu rigoare a faptelor, așa cum s-au petrecut ele în realitate. Abordarea victoriilor obținute de marele Ștefan oferă un excelent pretext autorului de a enumera bisericile și mănăstirile ridicate, pentru a cinsti numele lui Dumnezeu, ce l-a ajutat în înțeleștările cu armatele năvălitoare (p. 208).

O perspectivă din plan filologic ne este adusă de prof. Gruie Piticar, cu **Ștefan cel Mare în literatura română** (p. 211-222). Pomind de la premisa că Ștefan este „un mitesențial al neamului” (p. 211), autorul ne îndeamnă la un excurs al cărui punct de plecare îl reprezintă cronicarii Gr. Ureche și I. Neculce, pentru a ajunge apoi în modernitate, la Alecsandri, Delavrancea și Sadoveanu. Fragmentele de text selectate sun adesea completate cu păreri personale și comentarii extrem de pertinente. Pomind de la mesajul plin de fervoare patriotică a lui Delavrancea, autorul face o proiecție actuală ce poate fi, cel puțin, un subiect de meditație: „O parte importantă a literaturii române, întemeiată artistic pe ideea națională, pe trăirea sinceră a sentimentului patriotic, tinde să iasă astăzi din uz. Americanismul și europenismul, prost asimilate, și, dincolo de acestea, un soi de pornire sinucigașă inexplicabilă rațional ne provoacă despărțirea de noi înșine. Cultura noastră a devenit prea strâmtă, s-a învechit ca o haină demodată ce nu-și mai găsește locul nici măcar într-un magazin de second-hand. Simpla invocare a unui termen din familia lexicală a cuvântului *patrie* e periculoasă, aducând imediat după sine aplicarea unei etichete de tipul: naționalist, antieuropean, antiamerican, neocomunist etc. A trăi în România un sentiment verificat milenar, precum dragostea de țară, e o chestiune himerică” (p. 216-217).

În încheiere, grație unor rânduri pline de spiritualitate creștină, preotul dr. Constantin Leonte reușește o simbioză adecvată între argumentele istorice și cele teologice, investigând inclusiv filiera morală (recomandată celor care mai exprimă încă îndoieli!), pentru a ne oferi o interpretare onestă, lipsită de prejudecăți, privind **Canonizarea Binecredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt** (p. 223-230).

Volumul **Ștefan cel Mare și Sfânt în memoria băcăuanilor** reprezintă, fără nici o îndoială, un eveniment editorial de excepție pentru urbea noastră. El poate fi considerat o întâlnire peste timp între generații și, mai ales, o legătură spirituală între contemporani și simbolurile lor nepieritoare.